

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

ДАЙДЖЕСТ
СУДОВОЇ ПРАКТИКИ
У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ
за I півріччя 2023 року

КОМІТЕТ НААУ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

2023

Зміст

ДАЙДЖЕСТ

2 СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

I. Позиції Конституційного Суду України та практика Верховного Суду

1.1. Справи у сфері спадкового права.....	<u>3</u>
1.2. Справи у сфері зобов'язального права.....	<u>6</u>
1.3. Справи у сфері житлового права.....	<u>9</u>
1.4. Справи у сфері речового права.....	<u>13</u>
1.5. Справи у сфері цивільного процесу.....	<u>14</u>

Редактор:
Шкварко В. І.

Контакти:
04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3, 5-й поверх

Комітет НААУ з питань цивільного права та процесу
Голова Комітету:
Простибоженко О.С.

Електронна пошта:
o.prostybozhenko@mail.unba.org.ua

Постанова Верховного Суду Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.01.2023 у справі №757/40264/15-ц (провадження №61-8214св22)

Заявляючи вимоги про зменшення розміру обов'язкової частки, позивач повинен довести суду та підтвердити належними і допустимими доказами підстави такого зменшення.

Статтями 1216, 1218 ЦК України передбачено, що спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). До складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Право на обов'язкову частку у спадщині врегульовано статтею 1241 ЦК України, частиною першою якої передбачено, що малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця, непрацездатні вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкують, незалежно від змісту заповіту, половину частки, яка належала б кожному з них у разі спадкування за законом (обов'язкова частка).

При вирішенні спорів про зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині встановленню та оцінюванню судом підлягає характер відносин між спадкодавцем та спадкоємцем, інші обставини, що мають істотне значення. Зокрема, ними може вважатися тривала відсутність спілкування між спадкодавцем і спадкоємцем, неприязні стосунки, зумовлені аморальною поведінкою спадкоємця тощо.

Зменшення розміру обов'язкової частки в спадщині полягає у пропорційному зменшенні частки такого спадкоємця.

Встановивши, що ОСОБА_3 та ОСОБА_4 протягом встановленого законом шестимісячного строку реалізували своє право на прийняття обов'язкової частки у спадщині після смерті ОСОБА_6, а позивач не надала належних і достатніх доказів на підтвердження того, що між спадкодавцем і його батьками було припинено спілкування чи існували неприязні стосунки, зумовлені поведінкою саме спадкоємцями обов'язкової частки, які є особами похилого віку, або інших обставин, які мають істотне значення, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, дійшов обґрунтованого висновку про відсутність підстав для задоволення позовних вимог.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108553648>

Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 13.03.2023 у справі справа №398/1796/20 (провадження №61-432сво22)

Спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої розташоване майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, – правом України.

Спадкування в Україні регулюється основним регулятором приватних відносин, яким є ЦК України. Втім за умови наявності в таких відносинах іноземного елемента застосовуються норми Закону України «Про міжнародне приватне право».

Відповідно до частини першої статті 1217 ЦК України спадкування здійснюється за заповітом або за законом.

Місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходження основної частини рухомого майна (частини перша, друга статті 1221 ЦК України).

Спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно (частина перша статті 1297 ЦК України).

Спадкування нерухомого майна регулюється правом держави, на території якої знаходиться майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, – правом України, тобто спадкування нерухомого майна здійснюється за матеріальним правом держави, на території якого це майно знаходиться (стаття 71 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Тлумачення вказаних норм свідчить, що:

спадкування права на нерухоме майно, яке знаходиться на території України, регулюється правом України. У випадку, коли спадкодавець на час смерті проживав за межами України, і до складу спадщини входять права на нерухоме майно, яке знаходиться на території України, прийняття спадщини відбувається у спосіб звернення спадкоємця з відповідною заявою до компетентного органу, уповноваженого на вчинення нотаріальних дій, за місцезнаходженням нерухомого майна, тобто в Україні;

подання заяви про прийняття спадщини за законодавством російської федерації не звільняє спадкоємця від подання заяви про спадкування за місцезнаходженням нерухомого майна, як це передбачено статтею 71 Закону України «Про міжнародне приватне право» та статтею 1269 ЦК України;

якщо спадкоємець не подав у визначений законом строк нотаріусу за місцезнаходженням нерухомого майна заяву про прийняття спадщини, він не може вважатися таким, що прийняв спадщину. Спадкування права на нерухоме майно, розташоване за межами України, не свідчить про прийняття спадщини, яка знаходиться в Україні. Такий факт не має юридичного значення для успадкування іншої частини права на нерухоме майно, розташоване на території України, оскільки як міжнародним, так і національним законодавством задекларована незалежність і самостійність відповідних спадкових процесів. Обставини прийняття спадщини за кордоном можуть лише підтверджувати обізнаність спадкоємця про смерть спадкодавця.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109871518>

Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 10.04.2023 у справі №591/1419/20 (провадження №61-18031 сво 21)

КЦС ВС вказав, що інші особи, у тому числі спадкоємці відчужувача, не можуть пред'являти вимогу про розірвання спадкового договору.

До загальних засад цивільного законодавства належить свобода договору (пункт 3 частини першої статті 3 ЦК України).

Згідно з частиною другою статті 651 ЦК України договір може бути змінено або розірвано за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом.

Відповідно до статті 1302 ЦК України за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

Згідно зі статтею 1308 ЦК України спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу відчужувача у разі невиконання набувачем його розпоряджень. Спадковий договір може бути розірвано судом на вимогу набувача у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача.

Спадковий договір є нерозривно пов'язаним з його сторонами. ЦК України надає останнім право заявляти у суді вимоги про дострокове розірвання договору, тобто ініціювати розірвання спадкового договору в суді можуть лише відчужувач або набувач.

Відчужувач має право заявляти позов про розірвання спадкового договору, якщо набувач не виконує або виконує неналежним чином покладені на нього обов'язки щодо здійснення дій майнового або немайнового характеру.

У випадку, якщо витрати, пов'язані з неналежним виконанням обов'язків набувачем, понесли інші особи, зокрема спадкоємці (наприклад, поховання відчужувача та інше), то у спадкоємців виникає право вимагати стягнення понесених витрат від набувача у порядку, визначеному главою 83 ЦК України («набуття, збереження майна без достатньої правової підстави»).

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110453005>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 19.04.2023 у справі №755/7216/21 (провадження №61-1307св23)

У разі укладення договору позики на невизначений строк перебіг позовної давності з повернення основної суми позики розпочинається не з дати укладення договору позики, а з дати невиконання пред'явленої позикодавцем вимоги про повернення позики.

Згідно зі статтею 1046 ЦК України за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості.

Факт отримання коштів у борг підтверджує не будь-яка розписка, а саме розписка про отримання коштів, зі змісту якої можливо установити, що відбулося передання певної суми коштів від позичальника до позикодавця.

Наявність оригіналу боргової розписки у позивача (кредитора) свідчить про те, що боргове зобов'язання не виконане.

Згідно з абзацом першим частини першої статті 1049 ЦК України позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позику (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором.

Оспорюваний договір позики укладено на невизначений строк, зокрема строк виконання зобов'язання з повернення позики визначено моментом пред'явлення вимоги, а відтак початок перебігу позовної давності з повернення основної суми позики розпочався не з дати укладення договору позики, як стверджує ОСОБА_2, а з дати невиконання пред'явленої позикодавцем вимоги про повернення позики від 27 лютого 2020 року, у зв'язку із чим поданий ОСОБА_1 позов у квітні 2021 року є таким, що пред'явлений у межах строків позовної давності.

У той же час, враховуючи положення частини першої статті 261, частини першої статті 1048 ЦК України, перебіг позовної давності стосовно кожного щомісячного платежу за процентами починається після невиконання чи неналежного виконання (зокрема, прострочення виконання) відповідачем обов'язку зі сплати чергового платежу й обчислюється окремо щодо кожного простроченого платежу.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110339299>

Зобов'язальне право

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 14.06.2023 у справі №125/1216/20 (провадження №14-25цс23)

ВП ВС вказав, що договір оренди транспортного засобу, укладений між ФОП, не потребує нотаріального посвідчення.

Частинами першою, другою статті 799 ЦК України передбачено, що договір найму транспортного засобу укладається у письмовій формі. Договір найму транспортного засобу за участю фізичної особи підлягає нотаріальному посвідченню.

Людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою (частина перша статті 24 ЦК України).

Кожна фізична особа має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (стаття 42 Конституції України). Це право закріплено й у статті 50 ЦК України, у якій передбачено, що право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю.

Тобто фізична особа, яка бажає реалізувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, після проходження відповідних реєстраційних та інших передбачених законодавством процедур за жодних умов не втрачає і не змінює свого статусу фізичної особи, якого вона набула з моменту народження, а лише набуває до нього нової ознаки – підприємця. При цьому правовий статус ФОП сам собою не впливає на будь-які правомочності фізичної особи, зумовлені її цивільною право- і дієздатністю, та не обмежує їх.

З моменту державної реєстрації ФОП фізична особа фактично перебуває у двох правових статусах – як фізична особа та як ФОП.

При цьому наявність статусу підприємця не свідчить про те, що така особа виступає як підприємець у всіх правовідносинах або ж що надалі всі правовідносини за участю цієї особи мають ознаки господарських, адже фізична особа продовжує діяти як учасник цивільних відносин, зокрема укладаючи правочини для забезпечення власних потреб, придбаваючи нерухоме та рухоме майно тощо.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111614258>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 14.06.2023 у справі №462/5457/17 (провадження №61-3742св23)

Тлумачення частини другої статті 604, статті 1053 ЦК України з урахуванням принципу розумності, свідчить, що не виключається за домовленістю сторін заміна первісного зобов'язання, яке виникло на підставі договору позики, новим позиковим зобов'язанням між тими ж сторонами.

За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості. Договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками (стаття 1046 ЦК України).

Зобов'язання припиняється за домовленістю сторін. Зобов'язання припиняється за домовленістю сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (новація). Новація не допускається щодо зобов'язань про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, про сплату аліментів та в інших випадках, встановлених законом. Новація припиняє додаткові зобов'язання, пов'язані з первісним зобов'язанням, якщо інше не встановлено договором (стаття 604 ЦК України, у редакції, чинній на момент складення розписки від 08 липня 2014 року).

Відповідно до статті 1053 ЦК України за домовленістю сторін борг, що виник із договорів купівлі-продажу, найму майна або з іншої підстави, може бути замінений позиковим зобов'язанням. Заміна боргу позиковим зобов'язанням провадиться з додержанням вимог про новацію і здійснюється у формі, встановленій для договору позики (стаття 1047 цього Кодексу).

Під новацією слід розуміти одну з підстав припинення зобов'язання, яка є домовленістю сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами (див. постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 10 січня 2019 року у справі №483/2085/16-ц, провадження №61-33184св18).

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111742017>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.03.2023 у справі №463/6829/21-ц (провадження №61-12264св22)

Наявність судового спору щодо спадкового майна не припиняє право позивача як спадкоємця на спадкове майно, відповідно не є перешкодою для захисту такого права в судовому порядку до моменту, поки судом не буде встановлено відсутність такого права.

Частиною першою статті 1268 ЦК України передбачено, що спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її.

Відповідно до частини першої статті 1296 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Разом з тим незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини (частина п'ята статті 1268 ЦК України).

Частиною першою статті 1297 ЦК України передбачено, що спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за виданням йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно. Проте відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину (частина третя статті 1296 ЦК України).

Відсутність реєстрації права власності відповідно до Закону України «Про реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» не зумовлює позбавлення особи прав користування та володіння належним їй на праві власності майном.

У спадкоємця, який у встановленому законом порядку прийняв спадщину, права володіння та користування спадковим майном виникають з часу відкриття спадщини, тому такий спадкоємець може захищати свої порушені права володіння та користування спадковим майном з використанням способів, визначених главою 29 ЦК України.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109855002>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05.04.2023 у справі №127/6749/22 (провадження №61-799св23)

Звернення членів сім'ї наймача квартири до суду з вимогою про визнання їх законними наймачами житлового приміщення та зобов'язання укласти типовий договір про надання послуг є неефективним способом захисту їхніх житлових прав. Таким способом є визнання права користування житловим приміщенням, зміна договору найму житлового приміщення тощо.

Відповідно до статті 64 ЖК України члени сім'ї наймача, які проживають разом з ним, користуються нарівні з наймачем усіма правами і несуть усі обов'язки, що випливають з договору найму жилого приміщення. Повнолітні члени сім'ї несуть солідарну з наймачем майнову відповідальність за зобов'язаннями, що випливають із зазначеного договору. До членів сім'ї наймача належать дружина наймача, їхні діти і батьки. Членами сім'ї наймача може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з наймачем і ведуть з ним спільне господарство. Якщо особи, зазначені в частині другій цієї статті, перестали бути членами сім'ї наймача, але продовжують проживати в займаному жилому приміщенні, вони мають такі ж права і обов'язки, як наймач та члени його сім'ї.

За змістом статті 106 ЖК України у разі відмови наймодавця у визнанні члена сім'ї наймачем за договором найму спір може бути вирішено в судовому порядку.

Користування жилим приміщенням у будинках державного і громадського житлового фонду здійснюється відповідно до договору найму жилого приміщення, який укладається в письмовій формі на підставі ордеру на жиле приміщення між наймодавцем – житлово-експлуатаційною організацією (а у разі її відсутності – відповідним підприємством, установою організацією) і наймачем (статті 61 ЖК України).

Стаття 15 ЦК України визначає об'єктом захисту порушене, невизнане або оспорюване право чи цивільний інтерес. Порушення права пов'язане з позбавленням його володільця можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково. При оспорюванні або невизнанні права виникає невизначеність у праві, викликана поведінкою іншої особи.

Таким чином, порушення, невизнання або оспорювання суб'єктивного права є підставою для звернення особи до суду за захистом цього права із застосуванням відповідного способу захисту.

Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що заявлені позивачами вимоги про визнання їх наймачами квартири є неефективним способом захисту, позаяк не захистить їхні житлові права.

Норми ЖК України, на які посилаються позивачі, визначають таким способом визнання права користування житловим приміщенням, зміну договору найму житлового приміщення тощо. Проте таких вимог позивачі не заявляли, а право визначати предмет і підставу позову надано виключно позивачам, а не суду (статті 4, 12, 13, 43, 175 ЦПК України).

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110175622>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10.05.2023 у справі №723/983/22 (провадження №61-4065св23)

Сам факт переходу права власності на житло до іншої особи не є безумовною підставою для виселення членів сім'ї власника цього нерухомого майна, у тому числі і колишніх.

Згідно з частинами четвертою та п'ятою статті 9 ЖК України ніхто не може бути виселений із займаного жилого приміщення або обмежений у праві користування жилим приміщенням інакше як з підстав і в порядку, передбачених законом. Житлові права охороняються законом, за винятком випадків, коли вони здійснюються в суперечності з призначенням цих прав чи з порушенням прав інших громадян або прав державних і громадських організацій.

Втрата житла є найбільш крайньою формою втручання у право на повагу до житла. Концепція «житла» має першочергове значення для особистості людини, самовизначення, фізичної та моральної цілісності, підтримки взаємовідносин з іншими, усталеного та безпечного місця в суспільстві. Враховуючи, що виселення є серйозним втручанням у право особи на повагу до її житла, Суд надає особливої ваги процесуальним гарантіям, наданим особі в процесі прийняття рішення. Зокрема, навіть якщо законне право на зайняття приміщення припинено, особа вправі мати можливість, щоб співмірність заходу була визначена незалежним судом з огляду на відповідні принципи статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Права членів сім'ї власника житла також підлягають захисту, і позбавлення права на житло не лише має ґрунтуватися на вимогах закону, але таке втручання повинно бути виправданим, необхідним для захисту прав позивача та не покладати надмірний тягар на відповідача.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110849689>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 30.06.2023 у справі №161/20084/20 (провадження №61-1619св22)

КЦС ВС вказав, що виселення кривдника з житла жертви є належним і результативним способом захисту прав позивача.

Відповідно до статті 391 ЦК України власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпоряджання своїм майном.

Згідно з частиною першою статті 116 ЖК України, якщо наймач, члени його сім'ї або інші особи, які проживають разом з ним, систематично руйнують чи псують жиле приміщення, або використовують його не за призначенням, або систематичним порушенням правил співжиття роблять неможливим для інших проживання з ним в одній квартирі чи в одному будинку, а заходи запобігання і громадського впливу виявилися безрезультатними, виселення винних на вимогу наймодавця або інших заінтересованих осіб проводиться без надання іншого жилого приміщення. Враховуючи вказане, Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій, що існують підстави для виселення відповідача з огляду на створення неможливих умов для проживання з ним в одному будинку власника та інших користувачів житлового приміщення.

Водночас виселення особи з житла без надання іншого житлового приміщення можливе за умов, що таке втручання у право особи на повагу до приватного життя та права на житло, передбачене законом, переслідує легітимну мету, визначену пунктом 2 статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), та є необхідним у демократичному суспільстві.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111907089>

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20.06.2023 у справі №362/2707/19 (провадження №14-21цс22)

Застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту суб'єктивного права, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення.

Згідно з вимогами статті 319 ЦК України власник володіє, користується і розпоряджається своїм майном на власний розсуд. Він сам вирішує, що робити зі своїм майном, керуючись виключно власними інтересами, здійснюючи щодо цього майна будь-які дії, які не суперечать закону і не порушують прав інших осіб та інтересів суспільства. Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом.

Відповідно до частини першої статті 190 ЦК України майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Для застосування того чи іншого способу захисту необхідно встановити, які ж права (інтереси) позивача порушені, невизнані або оспорені відповідачем і за захистом яких прав (інтересів) позивач звернувся до суду. При оцінці обраного позивачем способу захисту потрібно враховувати його ефективність, тобто спосіб захисту має відповідати змісту порушеного права, характеру правопорушення та забезпечити поновлення порушеного права.

При розгляді справи суд має з'ясувати: чи передбачений обраний позивачем спосіб захисту законом або договором; чи передбачений законом або договором ефективний спосіб захисту порушеного права/інтересу позивача; чи є спосіб захисту, обраний позивачем, ефективним для захисту його порушеного права/інтересу у спірних правовідносинах.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111908321>

Постанова Великої Палати Верховного Суду 18.01.2023 у справі №170/129/21 (провадження №14-97цс22)

Судовий збір є сплаченим з моменту зарахування до спеціального фонду Державного бюджету України, і суд, який отримав справу у випадку направлення справи за підсудністю, не має права вимагати повторної сплати судового збору за місцем розгляду справи.

Стаття 9 Закону України «Про судовий збір» встановлює, що судовий збір сплачується за місцем розгляду справи та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України. Суд перед відкриттям (порушенням) провадження у справі, прийняттям до розгляду заяв (скарг) перевіряє зарахування судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України. Кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади, а також на забезпечення архітектурної доступності приміщень судів, доступності інформації, що розміщується в суді, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Зарахування коштів до Державного бюджету України свідчить про те, що з моменту їх зарахування вони стають коштами дохідної частини Державного бюджету України, однак повинні витратитися на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади. При цьому з огляду на зміст зазначеної норми законодавство не визначає, що кошти державного бюджету, які зараховані до державного бюджету за розгляд певної справи певним судом, повинні витратитися лише на функціонування цього суду.

Розміри судового збору, що надійшли за розгляд справ судами України, враховуються по кожному суду, за їх надходження, застосування пільг щодо сплати судового збору та їх використання суди звітують перед Державною судовою адміністрацією України (далі – ДСА України), а ДСА України – перед Державною службою статистики України (наказ Державної судової адміністрації України від 21 грудня 2012 року №172 (зі змінами) у редакції наказу ДСА України від 04 листопада 2022 року №404).

Відтак з огляду на аналіз зазначеного законодавства немає підстав вважати, що судовий збір при переданні справи за підсудністю іншому суду повинен сплачуватися повторно на рахунок того суду, де справа розглядається фактично. Перерозподіл сплачених коштів може здійснюватися ДСА України у визначеному нею порядку або у порядку, визначеному іншим компетентним органом держави.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046337>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду від 11.01.2023 у справі №461/56/20 (провадження №61-16130св21)

Мирова угода укладається щодо прав і обов'язків стосовно предмета спору, а не вчинення процесуальних дій. Відмова від позову є процесуальною дією, відмінною від укладення мирової угоди.

Відповідно до частин першої, другої статті 208 ЦПК України виконання мирової угоди здійснюється особами, які її уклали, у порядку і в строки, передбачені цією угодою. Ухвала про затвердження мирової угоди є виконавчим документом і має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження».

Суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд, якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними (пункт 1 частини п'ятої статті 207 ЦПК України).

Відповідно до частини першої статті 207 ЦПК України мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін. У мировій угоді сторони можуть вийти за межі предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108553593>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 15.02.2023 у справі №463/2626/21 (провадження №61-8409св22)

Спір щодо можливості реалізації позивачем права на соціальну гарантію, надану йому з огляду на особливий статус військовослужбовця, є публічно-правовим і підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у межах норм і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом України, іншими законами, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

На виконання приписів вищевказаної статті постановою Кабінету Міністрів України від 03 серпня 2006 року №1081 затверджено Порядок забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей житловими приміщеннями (далі – Порядок №1081).

Відповідно до пункту 24 Порядку №1081 військовослужбовці зараховуються на облік згідно з рішенням житлової комісії військової частини, яке затверджується командиром військової частини; у рішенні зазначаються дата зарахування на облік, склад сім'ї, підстави для зарахування на облік, вид черговості (загальна черга, в першу чергу, поза чергою), а також підстави включення до списків осіб, що користуються правом першочергового або позачергового одержання житлових приміщень, а в разі відмови в зарахуванні на облік – підстави відмови з посиланням на відповідні норми законодавства.

Пунктом 9 статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачено, що військовослужбовці, які перебувають на обліку громадян, що потребують поліпшення житлових умов, при звільненні з військової служби в запас або у відставку за віком, станом здоров'я, а також у зв'язку зі скороченням штатів або проведенням інших організаційних заходів у разі неможливості використання на військовій службі залишаються на цьому обліку у військовій частині до одержання житла з державного житлового фонду або за їх бажанням грошової компенсації за належне їм для отримання жиле приміщення, а в разі її розформування – у військових комісаріатах і квартирно-експлуатаційних частинах районів та користуються правом позачергового одержання житла.

Відповідно до пункту 26 Порядку №1081 військовослужбовці, які перебувають на обліку, у разі переміщення по військовій службі, пов'язаного з переїздом до іншого гарнізону (в іншу місцевість), зараховуються на облік за новим місцем служби разом з членами їхніх сімей зі збереженням попереднього часу перебування на обліку, а також у списках осіб, що користуються правом першочергового або позачергового одержання житла.

Отже, у спірних правовідносинах відповідач у межах та у порядку, встановленому Порядком №1081, наділений повноваженнями приймати рішення, що впливають на можливість реалізації позивачем права на соціальну гарантію, надану йому в силу особливого статусу військовослужбовця.

У справі, яка розглядається, суди попередніх інстанцій не врахували, що зазначений спір є публічно-правовим і підлягає розгляду в порядку адміністративного судочинства, оскільки він виник щодо можливості реалізації позивачем права на соціальну гарантію, надану йому через особливий статус військовослужбовця.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109102214>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 08.03.2023 у справі №2-2236/12 (провадження №61-12778св22)

Передання виконавчого провадження з одного органу державної виконавчої служби до іншого не впливає на обчислення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Відповідно до пункту 6 розділу V Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції від 02 квітня 2012 року №512/5, виконавче провадження передається з одного органу державної виконавчої служби до іншого у разі, якщо місце проживання, перебування, роботи боржника або місцезнаходження його майна знаходиться на території, на яку поширюється компетенція іншого органу державної виконавчої служби. Згідно з пунктом 7 розділу V вказаної Інструкції передання виконавчих проваджень на виконання може здійснюватися у випадку, передбаченому абзацом другим пункту 6 цього розділу, – за рішенням державного виконавця, на виконанні у якого перебуває виконавче провадження.

Пунктом 9 розділу V Інструкції з організації примусового виконання рішень, визначено, що про передачу виконавчого провадження іншому органу державної виконавчої служби або до виконавчої групи державний виконавець вносить відповідну постанову, яку разом з матеріалами виконавчого провадження не пізніше наступного робочого дня з дня її винесення надсилає до органу державної виконавчої служби, до якого передається виконавче провадження. Державний виконавець, якому передано виконавче провадження, не пізніше наступного робочого дня з дня надходження матеріалів виконавчого провадження зобов'язаний винести постанову про прийняття виконавчого провадження, яку надсилає сторонам виконавчого провадження.

Суд першої інстанції, правильно встановивши обставини справи, обґрунтовано виходив із того, що, на відміну від остаточного закінчення виконавчого провадження чи повернення виконавчого документа стягувачу, при зміні органу державної виконавчої служби чи його компетенції, передачі матеріалів виконавчого провадження до іншого органу ДВС стадія виконання судового рішення не припиняється і не переривається, отже, правила частин п'ятої та шостої статті 12 Закону України «Про виконавче провадження» (частини третьої статті 23 Закону України «Про виконавче провадження» від 21 квітня 1999 року N 606-XIV) не застосовуються.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109479803>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 03.05.2023 у справі №947/18611/21 (провадження №61-12853св22)

Умови, викладені у документі, підпадають під дію чинних положень держави, під прапором, якої плаває судно, а також будь-які суперечки щодо умов цього договору вирішуються відповідно до законів держави, під прапором якої плаває судно.

Відповідно до статті 497 ЦПК України підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом визначається цим Кодексом, законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. У випадках, встановлених законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, підсудність судам України цивільних справ з іноземним елементом може бути визначено за угодою сторін.

За статтею 4-1 Закону України «Про міжнародне приватне право», якою було доповнено вказаний закон відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про угоди про вибір суду» від 21 вересня 2022 року №2627-ІХ учасники приватноправових відносин з іноземним елементом можуть укласти угоду про вибір суду, якою визначити підсудність судам певної держави або одному чи декільком конкретним судам певної держави справ у спорах, що виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з такими правовими відносинами. Угода про вибір суду укладається у письмовій формі незалежно від місця її укладення. Угода про вибір суду, якою обрано суд України, укладається у письмовій формі відповідно до закону України. Угода про вибір суду не може передбачати зміну виключної підсудності справи з іноземним елементом судам України. Недійсність правочину, складовою частиною якого є угода про вибір суду, не тягне за собою недійсність угоди про вибір суду.

Зі змісту статті 497 ЦПК України, статей 4-1, 75-77 Закону України «Про міжнародне приватне право» вбачається, що при визначенні підсудності цивільних справ за участі іноземного елемента можуть мати місце договірна, загальна, альтернативна та виключна підсудності.

Відповідно до договірної підсудності сторони заздалегідь своєю угодою можуть обрати будь-який судовий орган певної країни, який вони визнають компетентним при розгляді їх цивільної справи. При цьому з аналізу статей 76, 77 Закону України «Про міжнародне приватне право» випливає, що у випадку наявності між сторонами договору, в якому встановлена умова про договірну підсудність справи іноземним судам, суди України не мають права розглядати спори між сторонами спору, які уклали угоду про розгляд спорів у іноземному суді, за виключенням випадків, коли такий спір відноситься до переліку справ, визначених у статті 77 Закону, що підпадають під виключну юрисдикцію судів України.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110749272>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 10.05.2023 у справі №405/1117/20 (провадження №61-3152св23)

Направлення судом кореспонденції за зазначеною позивачем у позовній заяві адресою, за якою відповідач не проживає або не зареєстрований, не можна вважати належним повідомлення про розгляд справи.

Розгляд справи за відсутності учасника процесу, щодо якого немає відомостей про вручення йому судової повістки, є порушенням статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також грубим порушенням вимог статей 128 – 130, 223 ЦПК України.

Згідно з пунктом 1 частини другої статті 223 ЦПК України суд відкладає розгляд справи в судовому засіданні в межах встановленого цим Кодексом строку з підстави, зокрема, неявки в судове засідання учасника справи, щодо якого відсутні відомості про вручення йому повідомлення про дату, час і місце судового засідання.

У статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) вказав, що принцип рівності сторін – один зі складників ширшої концепції справедливого судового розгляду – передбачає, що кожна сторона повинна мати розумну можливість представляти свою сторону в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище порівняно з опонентом (GUREPKA v. UKRAINE (No. 2), №38789/04, § 23, ЄСПЛ, від 08 квітня 2010 року).

Однак, ухвалюючи судові рішення, суд першої інстанції на зазначені вимоги законодавства уваги не звернув, розглянув позов ОСОБА_1 без належного повідомлення ОСОБА_2 про дату, час та місце її розгляду, чим порушив вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо права особи на справедливий судовий розгляд.

При цьому районним судом належно не встановлено місця проживання/реєстрації відповідача та/чи її поштової адреси.

Відповідно до пункту 3 частини восьмої статті 128 ЦПК України днем вручення судової повістки є день проставлення у поштово-повідомленні відмітки про відмову отримати судову повістку чи відмітки про відсутність особи за адресою місцезнаходження, місця проживання чи перебування особи, повідомленою цією особою суду.

Разом з тим апеляційний суд на відповідні доводи апеляційної скарги про неповідомлення відповідача районним судом про дату судового засідання належної правової оцінки не дав.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110910083>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 17.05.2023 у справі №522/1929/20 (провадження №61-1414св23)

Всі рідні брати та сестри незалежно від того, повнорідні вони чи неповнорідні, мають право подати заяву при визнання брата (сестри) недієздатними.

Аналіз сімейного законодавства, зокрема частини другої статті 26 та частини першої статті 259 СК України, свідчить, що законодавець до категорії рідних братів та сестер відносить як тих, що мають спільних батьків (повнорідні брати та сестри), так і тих, які мають лише спільну матір або спільного батька (неповнорідні брати та сестри).

Щодо врегулювання інших правовідносин братів і сестер, то колегія суддів звертає увагу, що незалежно від того, чи є рідні брати та сестри повнорідними або неповно рідними, вони після один одного належать до другої черги спадкоємців за законом (статті 1262 ЦК України).

Податковий кодекс України як повнорідних, так і неповнорідних братів і сестер відносить до пов'язаних осіб (підпункт «б» підпункту 14.1.159 пункту 14.1 статті 14 ПК України).

Кримінальний процесуальний кодекс України рідних братів і сестер відносить до близьких родичів (пункт 1 частини першої статті 3 КПК України).

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111192348>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 14.06.2023 у справі №308/10650/19 (провадження №61-5270 св 23)

Без отримання повного тексту рішення суду неможливо виконати вимоги ЦПК України щодо належного мотивування апеляційної скарги.

Згідно з пунктом 8 частини третьої статті 129 Конституції України однією з основних засад судочинства в Україні є забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, установлених законом.

Конституційний Суд України у Рішенні від 11 грудня 2007 року №11-рп/2007 зазначив, що реалізацією права особи на судовий захист є можливість оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини).

За змістом статті 354 ЦПК України апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду – протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення.

Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

Учасник справи, якому повне рішення або ухвала суду не були вручені у день його (її) проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, зокрема, на ухвали суду – якщо апеляційна скарга подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

Визнаючи неповажними причини пропуску строку на апеляційне оскарження, зазначені заявниками, апеляційний суд не врахував, що особа має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження рішення суду, якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів із дня вручення йому відповідного рішення суду; не звернув уваги на те, що суд першої інстанції не виконав вимоги статті 272 ЦПК України щодо вручення судового рішення, не спростував доводи позивача, що копія рішення суду першої інстанції на їх адреси не направлялися та не були вручені, не надав оцінки тому, що оприлюднення в ЄДРСР тексту судового рішення не виконує функцію суду щодо вручення судового рішення.

Вичерпний перелік випадків, які підтверджують дату вручення судового рішення, наведений у частині шостій статті 272 ЦПК України, і в цьому переліку день оприлюднення судового рішення в ЄДРСР не прирівняно до дня вручення судового рішення. Можливість дізнатися про ухвалене судом першої інстанції рішення з ЄДРСР є лише правом заявника. При цьому оприлюднення судового рішення в ЄДРСР не скасовує обов'язок суду вчасно направляти копії судових рішень учасникам справи.

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111613905>

Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 21.06.2023 у справі №619/1908/23 (провадження №61-8428св23)

КЦС ВС вказав, що законодавець передбачив у межах процесуального представництва конструкцію «довіреності в електронній формі», яка видається відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

Представництво виникає на підставі договору, закону, акта органу юридичної особи та з інших підстав, установлених актами цивільного законодавства (частина третя статті 237 ЦК України).

Батьки мають право звертатися до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень (частина друга статті 154 СК України).

Заява про встановлення факту народження особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, визначеній такою відповідно до законодавства, може бути подана батьками або одним з них, їхніми представниками, членами сім'ї, опікуном, піклувальником, особою, яка утримує та виховує дитину, або іншими законними представниками дитини до будь-якого місцевого суду України, що здійснює правосуддя, незалежно від місця проживання (перебування) заявника (абзац 1 частини першої статті 317 ЦПК України).

Представником у суді може бути адвокат або законний представник (частина перша статті 60 ЦПК України).

У разі подання представником заяви по суті справи в електронній формі він може додати до неї довіреність або ордер в електронній формі, підписані електронним підписом відповідно до Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів) (частина сьома статті 60 ЦПК України).

Із повним текстом постанови можна ознайомитись у ЄРСР за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111742048>

Ми дуже цінуємо ваш час, тому хочемо поінформувати про телеграм канал НААУ, на якому лише актуальні новини та заплановані заходи –

<https://t.me/InfoUNBA>

Також у вас є можливість першими дізнаватися про всі акредитовані навчальні заходи, цікаві статті колег та огляд правових позицій ВС за допомогою телеграм каналу Вищої школи адвокатури НААУ – <https://t.me/hsaorgua>

